

MAT 1110, 14. mars 2022

* Trippelintegral

Arne B. Sletsjøe
Universitetet i Oslo

Trippelintegral

Rektangulær boks: $R = [a_1, a_2] \times [b_1, b_2] \times [c_1, c_2]$ og funksjon $f : R \rightarrow \mathbb{R}$

$$\iiint_R f(x, y, z) dx dy dz = \int_{a_1}^{a_2} \left(\int_{b_1}^{b_2} \left(\int_{c_1}^{c_2} f(x, y, z) dz \right) dy \right) dx$$

f kontinuerlig $\Rightarrow f$ integrerbar

Eksempel

Vi skal regne ut $\iiint_R (x + ye^{2z}) dx dy dz$ over området
 $R = [0, 1] \times [1, 3] \times [0, 2]$

$$\begin{aligned}\iiint_R (x + ye^{2z}) dx dy dz &= \int_0^1 \left(\int_1^3 \left(\int_0^2 (x + ye^{2z}) dz \right) dy \right) dx \\ &= \int_0^1 \left(\int_1^3 \left(2x + \frac{1}{2}y(e^4 - 1) \right) dy \right) dx \\ &= \int_0^1 \left(2x(3 - 1) + \frac{1}{4}(3^2 - 1^2)(e^4 - 1) \right) dx \\ &= \int_0^1 (4x + 2(e^4 - 1)) dx \\ &= 2 + 2(e^4 - 1) = 2e^4\end{aligned}$$

Eksempel

Vi skal regne ut $\iiint_R x \, dx \, dy \, dz$ over området S , som ligger over (x, y) -planet og under paraboloiden $z = 4 - x^2 - y^2$. Vi lar D være disken gitt ved $x^2 + y^2 \leq 4$ i (x, y) -planet.

$$\begin{aligned}\iiint_S x \, dx \, dy \, dz &= \iint_D \left(\int_0^{4-x^2-y^2} x \, dz \right) dx \, dy \\ &= \iint_D 4x - x^3 - xy^2 \, dx \, dy\end{aligned}$$

Skifter til polarkoordinater:

$$0 \leq \theta \leq 2\pi, \quad 0 \leq r \leq 2$$

$$\begin{aligned}\iiint_S x \, dx \, dy \, dz &= \iint_D 4x - x^3 - xy^2 \, dx \, dy \\ &= \int_0^{2\pi} \left(\int_0^2 (4r \cos \theta - r^3 \cos^3 \theta - r^3 \cos \theta \sin^2 \theta) r \, dr \right) d\theta\end{aligned}$$

Eksempel

$$\begin{aligned}\iiint_S x \, dx \, dy \, dz &= \iiint_D 4x - x^3 - xy^2 \, dx \, dy \\ &= \int_0^{2\pi} \left(\int_0^2 (4r \cos \theta - r^3 \cos^3 \theta - r^3 \cos \theta \sin^2 \theta) r \, dr \right) d\theta \\ &= \int_0^{2\pi} \left[\frac{4}{3} r^3 \cos \theta - \frac{1}{5} r^5 \cos^3 \theta - \frac{1}{5} r^5 \cos \theta \sin^2 \theta \right]_0^2 d\theta \\ &= \int_0^{2\pi} \left(\frac{32}{3} \cos \theta - \frac{32}{5} \cos^3 \theta - \frac{32}{5} \cos \theta \sin^2 \theta \right) d\theta \\ &= \int_0^{2\pi} \left(\frac{32}{3} \cos \theta - \frac{32}{5} \cos \theta \right) d\theta = 0\end{aligned}$$

Eksempel

Vi skal integrere funksjonen $f(x, y, z) = xy$ over området S som ligger mellom planet $z = 2x + 4y$ og paraboloiden $z = x^2 + y^2$

Skjæringen mellom planet og paraboloiden er gitt ved

$$2x + 4y = x^2 + y^2 \quad \Rightarrow \quad x^2 - 2x + y^2 - 4y = (x - 1)^2 + (y - 2)^2 - 5$$

Vi lar A være området gitt ved $(x - 1)^2 + (y - 2)^2 \leq 5$ i (x, y) -planet. Det gir

$$\iiint_S xy \, dx \, dy \, dz = \iint_A \left(\int_{x^2+y^2}^{2x+4y} xy \, dz \right) dx \, dy$$

og

$$\int_{x^2+y^2}^{2x+4y} xy \, dz = xy(2x + 4y - x^2 - y^2)$$

Eksempel

Vi skifter til polarkoordinater

$$x = 1 + r \cos \theta, \quad y = 2 + r \sin \theta$$

hvor $0 \leq \theta \leq 2\pi$ og $0 \leq r \leq \sqrt{5}$. Det gir

$$\begin{aligned} \iiint_S xy \, dx \, dy \, dz &= \iint_A (xy(2x + 4y - x^2 - y^2)) \, dx \, dy \\ &= \iint_A (xy(5 - (x-1)^2 - (y-2)^2)) \, dx \, dy \\ &= \int_0^{\sqrt{5}} \left(\int_0^{2\pi} (1 + r \cos \theta)(2 + r \sin \theta)(5 - r^2)r \, d\theta \right) dr \\ &= \int_0^{\sqrt{5}} (5 - r^2)r \left(\int_0^{2\pi} (2 + 2r \cos \theta + r \sin \theta + r^2 \cos \theta \sin \theta) \, d\theta \right) dr \\ &= 4\pi \int_0^{\sqrt{5}} (5r - r^3) \, dr \\ &= 4\pi \left[\frac{5}{2}r^2 - \frac{1}{4}r^4 \right]_0^{\sqrt{5}} = 4\pi \left(\frac{25}{2} - \frac{25}{4} \right) = 25\pi \end{aligned}$$

$$1_V(\mathbf{x}) = \begin{cases} 1 & \mathbf{x} \in V \\ 0 & \mathbf{x} \notin V \end{cases}$$

$$\iiint_V dV = \iiint_{\mathbb{R}^3} 1_V dV$$

Definisjon

En mengde $V \subset \mathbb{R}^3$ er **Jordan-målbar** dersom 1_V er integrerbar.

Setning

La $U \subset \mathbb{R}^3$ være en åpen, begrenset mengde og la $\mathbf{T} : U \rightarrow \mathbb{R}^3$ være en injektiv funksjon med kontinuerlige partiellderiverte slik at $\det \mathbf{T} \neq 0$ på hele U . Hvis $D \subset U$ er en lukket, Jordan-målbar mengde og $f : \mathbf{T}(D) \rightarrow \mathbb{R}$ er en kontinuerlig funksjon, så er

$$\iiint_A f(x, y) dx dy dz = \iiint_D f(\mathbf{T}(u, v, w)) |\mathbf{T}'(u, v, w)| du dv dw$$

der $A = \mathbf{T}(D)$, $\mathbf{T}(u, v, w) = (x(u, v, w), y(u, v, w), z(u, v, w))$ og

$$\mathbf{T}'(u, v, w) = \begin{vmatrix} \frac{\partial x}{\partial u} & \frac{\partial x}{\partial v} & \frac{\partial x}{\partial w} \\ \frac{\partial y}{\partial u} & \frac{\partial y}{\partial v} & \frac{\partial y}{\partial w} \\ \frac{\partial z}{\partial u} & \frac{\partial z}{\partial v} & \frac{\partial z}{\partial w} \end{vmatrix}$$

Vi bruker ofte notasjonen

$$\mathbf{T}'(u, v, w) = \frac{\partial(x, y, z)}{\partial(u, v, w)}$$

A: parallelepipedet utspent av $\mathbf{a} = (1, 0, -1)$, $\mathbf{b} = (0, 1, 2)$, $\mathbf{c} = (2, 3, 1)$,
funksjon $f(x, y, z) = 4x - y + 2z$.

$$\mathbf{T}(u, v, w) = (u + 2w, v + 3w, -u + 2v + w)$$

$$\mathbf{T}'(u, v, w) = \begin{vmatrix} 1 & 0 & 2 \\ 0 & 1 & 3 \\ -1 & 2 & 1 \end{vmatrix} = -3$$

$$\iiint_A (4x - y + 2z) \, dx \, dy \, dz$$

$$= \iiint_D (4(u + 2w) - (v + 3w) + 2(-u + 2v + w)) \cdot |-3| \, du \, dv \, dw$$

$$= \iiint_D (6u + 9v + 21w) \, du \, dv \, dw$$

$$= \int_0^1 \int_0^1 \int_0^1 (6u + 9v + 21w) \, du \, dv \, dw$$

$$\begin{aligned}\iiint_A (4x - y + 2z) \, dx \, dy \, dz &= \int_0^1 \int_0^1 \int_0^1 (6u + 9v + 21w) \, du \, dv \, dw \\ &= \int_0^1 \int_0^1 [3u^2 + 9uv + 21uw]_0^1 \, dv \, dw \\ &= \int_0^1 \int_0^1 (3 + 9v + 21w) \, dv \, dw \\ &= \int_0^1 \left(3 + \frac{9}{2} + 21w\right) \, dw \\ &= 3 + \frac{9}{2} + \frac{21}{2} = 18\end{aligned}$$

Sylinderkoordinater:

$$x = r \cos \theta, \quad y = r \sin \theta, \quad z$$

med Jacobi-determinant:

$$\frac{\partial(x, y, z)}{\partial(r, \theta, z)} = \begin{vmatrix} \cos \theta & -r \sin \theta & 0 \\ \sin \theta & r \cos \theta & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{vmatrix} = r$$

$$\iiint_A f(x, y, z) dx dy dz = \iiint_D f(r \cos \theta, r \sin \theta, z) r dr d\theta dz$$

Eksempel

$$f(x, y, z) = x^2 z$$

A: over (x, y) -planet, inni sylinderen $x^2 + y^2 = 1$ og kula $x^2 + y^2 + z^2 = 4$.

$$I = \iiint_A x^2 z \, dx \, dy \, dz = \iiint_D (r \cos \theta)^2 z r \, dr \, d\theta \, dz$$

D: $0 \leq \theta \leq 2\pi$, $0 \leq r \leq 1$, $0 \leq z \leq \sqrt{4 - x^2 - y^2} = \sqrt{4 - r^2}$

$$\begin{aligned} I &= \int_0^{2\pi} \int_0^1 \int_0^{\sqrt{4-r^2}} r^3 \cos^2 \theta z \, dz \, dr \, d\theta \\ &= \int_0^{2\pi} \int_0^1 r^3 \cos^2 \theta \frac{1}{2} (4 - r^2) \, dr \, d\theta \\ &= \frac{1}{2} \int_0^{2\pi} \cos^2 \theta \left(\int_0^1 r^3 (4 - r^2) \, dr \right) \, d\theta \\ &= \frac{5}{12} \int_0^{2\pi} \cos^2 \theta \, d\theta = \frac{5}{12} \int_0^{2\pi} \left(\frac{1 + \cos 2\theta}{2} \right) \, d\theta = \frac{5\pi}{12} \end{aligned}$$

Kulekoordinater:

$$x = \rho \sin \phi \cos \theta, \quad y = \rho \sin \phi \sin \theta, \quad z = \rho \cos \phi$$

med Jacobi-determinant:

$$\frac{\partial(x, y, z)}{\partial(\rho, \phi, \theta)} = \begin{vmatrix} \sin \phi \cos \theta & \rho \cos \phi \cos \theta & -\rho \sin \phi \sin \theta \\ \sin \phi \sin \theta & \rho \cos \phi \sin \theta & \rho \sin \phi \cos \theta \\ \cos \phi & -\rho \sin \phi & 0 \end{vmatrix} = \rho^2 \sin \phi$$

$$\begin{aligned} \iiint_A f(x, y, z) \, dx \, dy \, dz \\ = \iiint_D f(\rho \sin \phi \cos \theta, \rho \sin \phi \sin \theta, \rho \cos \theta) \rho^2 \sin \phi \, d\rho \, d\theta \, d\phi \end{aligned}$$

Gjennomsnittsavstanden fra et punkt $P = (0, 0, a)$ til en kule K med radius 1 og sentrum i origo. Avstanden fra P til et punkt (x, y, z) inne i kula er gitt ved:

$$\sqrt{x^2 + y^2 + (z - a)^2}$$

Gjennomsnittsavstanden:

$$\bar{a} = \frac{1}{\text{volum}(K)} \iiint_K \left(\sqrt{x^2 + y^2 + (z - a)^2} \right) dx dy dz$$

Med kulekoordinater:

$$(\rho \sin \phi \cos \theta)^2 + (\rho \sin \phi \sin \theta)^2 + (\rho \cos \phi - a)^2 = \rho^2 - 2a\rho \cos \phi + a^2$$

$$\bar{a} = \frac{1}{\text{volum}(K)} \iiint_K \left(\sqrt{\rho^2 - 2a\rho \cos \phi + a^2} \right) \rho^2 \sin \phi d\rho d\theta d\phi$$

$$\begin{aligned}\bar{a} &= \frac{3}{4\pi} \int_0^{2\pi} \left(\int_0^\pi \left(\int_0^1 \left(\sqrt{\rho^2 - 2a\rho \cos \phi + a^2} \right) \rho^2 \sin \phi \, d\rho \right) d\phi \right) d\theta \\ &= \frac{3}{2} \int_0^1 \left(\int_0^\pi \left(\sqrt{\rho^2 - 2a\rho \cos \phi + a^2} \right) \rho^2 \sin \phi \, d\phi \right) d\rho\end{aligned}$$

Setter $u = \rho^2 - 2a\rho \cos \phi + a^2$ som gir $du = 2a\rho \sin \phi \, d\phi$

$$\begin{aligned}\bar{a} &= \frac{3}{2} \int_0^1 \left(\int_{(\rho-a)^2}^{(\rho+a)^2} \left(\frac{\rho}{2a} \sqrt{u} \right) du \right) d\rho \\ &= \int_0^1 ((\rho+a)^3 + (\rho-a)^3) \frac{\rho}{2a} d\rho \\ &= \int_0^1 (2\rho^3 + 6a^2\rho) \frac{\rho}{2a} d\rho \\ &= \int_0^1 \left(\frac{1}{a} \rho^4 + 3a\rho^2 \right) d\rho \\ &= \frac{1}{5a} + a\end{aligned}$$

La S være et legeme i $\mathbb{R}^3$ med varierende tetthet, gitt ved $f(x, y, z)$. Da vil den totale massen av legemet være gitt ved

$$M = \iiint_S f(x, y, z) dx dy dz$$

Dersom tettheten overalt er 1, får vi ut volumet;

$$\text{volum}(S) = \iiint_S 1 dx dy dz$$

Volumet av en kule i kulekoordinater:

$$x = \rho \sin \phi \cos \theta, \quad y = \rho \sin \phi \sin \theta, \quad z = \rho \cos \phi$$

hvor $0 \leq \rho \leq R$, $0 \leq \theta \leq 2\pi$, $0 \leq \phi \leq \pi$ med Jacobi-determinant:

$$\frac{\partial(x, y, z)}{\partial(\rho, \phi, \theta)} = \rho^2 \sin \phi$$

Det gir

$$\begin{aligned} \text{volum} &= \int_0^R \left(\int_0^\pi \left(\int_0^{2\pi} \rho^2 \sin \phi \, d\theta \right) d\phi \right) d\rho \\ &= 2\pi \int_0^R \rho^2 \left(\int_0^\pi \sin \phi \, d\phi \right) d\rho \\ &= 4\pi \int_0^R \rho^2 \, d\rho = \frac{4}{3}\pi R^3 \end{aligned}$$

Vi skal beregne gravitasjonen inne i en hul kule S , dvs. $r \leq \rho \leq R$. Vi betrakter et punkt $P = (0, 0, c)$ inne i hulrommet. Avstanden fra P til et punkt på kuleskallet er gitt ved

$$\begin{aligned} & \sqrt{(\rho \sin \phi \cos \theta)^2 + (\rho \sin \phi \sin \theta)^2 + (c - \rho \cos \phi)^2} \\ &= \sqrt{\rho^2 \sin^2 \phi + (c - \rho \cos \phi)^2} \\ &= \sqrt{c^2 - 2c\rho \cos \phi + \rho^2} \end{aligned}$$

Gravitasjonskraften er gitt ved $\frac{1}{\text{avstand}^2}$, så samlet kraft på punktet P blir

$$\frac{(\rho \sin \phi \cos \theta, \rho \sin \phi \sin \theta, c - \rho \cos \phi)}{(c^2 - 2c\rho \cos \phi + \rho^2)^{\frac{3}{2}}}$$

Ved en symmetribetraktning ser vi at samlet kraft i x - og y -retningene blir 0, så vi trenger bare å regne ut

$$\int_r^R \left(\int_0^\pi \left(\int_0^{2\pi} \frac{(c - \rho \cos \phi) \rho^2 \sin \phi}{(c^2 - 2c\rho \cos \phi + \rho^2)^{\frac{3}{2}}} d\theta \right) d\phi \right) d\rho$$

Vi setter $u = c^2 - 2c\rho \cos \phi + \rho^2$ og $du = 2c\rho \sin \phi d\phi$ og vi får

$$c - \rho \cos \phi = \frac{u + c^2 - \rho^2}{2c}$$

$$\begin{aligned} & \int_r^R \left(\int_0^\pi \left(\int_0^{2\pi} \frac{(c - \rho \cos \phi) \rho^2 \sin \phi}{(c^2 - 2c\rho \cos \phi + \rho^2)^{\frac{3}{2}}} d\theta \right) d\phi \right) d\rho \\ &= 2\pi \int_r^R \left(\int_{(\rho-c)^2}^{(\rho+c)^2} \frac{u + c^2 - \rho^2}{2c} \frac{\rho}{2c} \frac{du}{(u)^{\frac{3}{2}}} \right) d\rho \\ &= \frac{\pi}{2c^2} \int_r^R \rho \left(\int_{(\rho-c)^2}^{(\rho+c)^2} \frac{du}{\sqrt{u}} \right) d\rho + \frac{\pi}{2c^2} \int_r^R (c^2 - \rho^2) \rho \left(\int_{(\rho-c)^2}^{(\rho+c)^2} \frac{du}{(u)^{\frac{3}{2}}} \right) d\rho \\ &= \frac{\pi}{2c^2} \int_r^R \rho [2\sqrt{u}]_{(\rho-c)^2}^{(\rho+c)^2} d\rho + \frac{\pi}{2c^2} \int_r^R (c^2 - \rho^2) \rho \left[\frac{-2}{\sqrt{u}} \right]_{(\rho-c)^2}^{(\rho+c)^2} d\rho \\ &= \frac{\pi}{2c^2} \int_r^R 4c\rho d\rho - \frac{\pi}{2c^2} \int_r^R 4c\rho d\rho = 0 \end{aligned}$$